
Korona és koronázás Magyarországon

Az Eötvös Loránd Kutatónálázat Bölcsészettudományi Kutatóközpontjának Történettudományi Intézete és a Magyar Nemzeti Múzeum 2020-ban egy új kötetet adott ki a Szent Korona és a koronázási jelvényekhez kapcsolódó kutatás eredményeként. A kiadott kötet a *Crown and Coronation in Hungary 1000–1916 A.D.* címet viseli, szerzői Bak János, a CEU Department of Medieval Studies egykori professor emeritusa – a professzor 2020. június 18-án elhunyt – és Pálffy Géza kutatóprofesszor, a Lendület „Szent Korona Kutatócsoport” vezetője. Pálffy Géza kutatásai elsősorban a koronázási ékszerekhez kötődnek, több kötet (*Amikor Sopronra figyelt Európa. Az 1625. évi soproni koronázó országgyűlés*, 2020; *A Szent Korona pozsonyi itineráriuma a hosszú 17. században (1608–1712)*), 2020. szerzője, szerkesztője, a koronázási ékszerek és tárgyak legjelentősebb magyarországi képviselője. Bak János a XX. század közepétől haláláig az egyik legkiemelkedőbb kutatója volt a közép- és kora újkori európai koronázásoknak (*Coronation: Medieval and Early Modern Monarchic Ritual*, 1990), illetve a középkori magyar forrásoknak (*Studies on the Illuminated Chronicle* – Veszprémy Lászlóval közös kötet, 2018; *Anonymus and Master Roger: The Deeds of the Hungarians & Epistle to the Sorrowful Lament Upon the Destruction of the Kingdom of Hungary by the Tatars* – Veszprémy Lászlóval és Martyn C. Rady-vel közös kötet, 2010). Minden bizonnyal ennek köszönhető, hogy Pálffy Géza Bak Jánost kérte fel a koronázások középkori részének tárgyalása kapcsán.

Ismerve a Szent Korona Kutatócsoport eredményeit, a kötet első elolvasásakor azt a következtetést vonhatjuk le, hogy nem elsősorban szűk szakmai köröket megcélzó munka, hanem a szélesebb publi-

kumnak szánt mű – amit a kötet hátlapján lévő fülszöveg is megerősít –, nem csökkentve azonban az írás tudományos megalapozottságát. Az elsősorban külföldi publikumot célzó munka megfelelő elegyen tartalmazza az érdekességeket, illetve a tudományosságot.

Érdeemes néhány szót ejteni a kötet külső megjelenéséről is. Az A/5-ös méretű, keménykötésű könyv borítója letisztult, egyszerű, egyedül a Szent Korona díszíti. A hátlap röviden bemutatja a két szerzőt. A munka jelentős számú, 109 színes ábrát tartalmaz, ami az amúgy is olvasmányos szöveget megfelelően egészíti ki.

A téma a koronázási ékszerekkel, illetve magukkal a koronázásokkal foglalkozik, kiemelt figyelmet szentelve a magyar Szent Koronára, a koronázási jelvényekre, illetve magára a ceremóniára. A szöveget három nagy részre bonthatjuk. Az első a Magyar Királyság történetét mutatja be, elsősorban a trón megszerzésére és megtartására koncentrálva. A második nagyobb egység a koronázások bő 900 évét mutatja be, a változásokra, hagyományokra fókuszálva. A harmadik egység pedig konkrétan a koronázási jelvények megjelenésével, eredetével, szerepével és a történelem során „megélt” viszonytagságaival foglalkozik.

Az első nagyobb egység, ami az *The way to the throne* (Út a trónig) alcímet viseli, elsősorban a trónöröklés jogi hátterét mutatja be. A munka foglalkozik a trón megszerzésének különböző jogi alapjai mellett a megszerzett hatalom legitimációs kérdéseivel is, ami gyakorlatilag végigkíséri a magyar középkort. A kötet szemléletesen mutatja be a *primogenitura* és a *senioratus* elvei közti konfliktust, amit a későbbiekben kiegészít az *idoneitas* kérdésköre, valamint szó esik a rendek királyválasztó jogköréről is. Ebben az egységben előfordult pár tévedés, azonban összességében mindegyik marginális jelentőségű, illetve kontextus kérdése, hogy hibának tekintjük-e, vagy sem. Az első ilyen Orseolo Péter (1038–1041 helyett 1038–1040 szerepel a könyvben, 18. o.), illetve II. András (1205–1235 helyett 1204–1235) uralkodásának helytelen datálása (29. o.). A kronológiában Orseolo Péter második uralkodásának kezdetét nem 1044-től, hanem 1045-től jegyzi a kötet (229. o.). Mivel mindhárom esetben csak egy-egy évvel tévedett a szerző, lehetséges, hogy csak gépelé-

si hibáról van szó. A másik hiba, hogy III. és IV. Lászlót II. és III. Lászlóként tartja számon. Több szempont alapján szokták számozni a magyar királyokat, van, aki az ellenkirályokat nem veszi figyelembe, ebben az esetben a számozás pontos lenne. Azonban máshol is voltak pontatlanságok ilyen téren (például II. Lászlót, III. István ellenkirályát egy ízben III. Lászlónak nevezi, 28. o.), ami arra enged következtetni, hogy a szerző nem az előbb említett számozási sorrend miatt tévedett. A harmadik típusú hiba, ami előfordult, a rokoni viszonyok hibás meghatározása. IV. Henrik német-római császárt például Salamon apósaként jegyezte le a szerző, miközben a sógora volt (IV. Henrik nővére, Judit Salamon felesége volt, 20. o.). Ehhez hasonló tévedés, hogy Cillei Ulrikot Zsigmond sógoraként tartja számon a könyv, miközben az csak a király második feleségének, Cillei Borbálának az unokaöccse volt (77. o.). Ezen hibák ellenére elmondható, hogy összességében nagyon jól mutatja be a Magyar Királyság történetét a trónöröklés különböző jogi útjain, illetve az azok közt fennálló ellentéteken keresztül.

A második nagyobb egység a *Coronations through nine centuries* (Koronázás kilenc évszázadon keresztül). Ez az rész sokkal tagoltabb, ugyanis külön tárgyalt több kardinális kérdést is. Vizsgálta például a koronázások helyszíneit, illetve azt, hogy milyen okból változott a helyszín a történelem során. Szóba került a koronázások időpontja is, ahol korszakonként lejegyzí, mikor és milyen megfontolásból tartották a koronázásokat. Emellett a kötet boncolgatja a koronázás liturgiáját, annak fejlődését a különböző történelmi korokon keresztül. Az olvasók olyan részletekről is olvashatnak, mint a király vállalásai (felvonulás a városban, a rendek jogainak megerősítése), a beiktatási rítusok (többek közt ítélkezés egy perben, arra érdemes személyek lovaggá ütése), valamint az ünnepi koronákról, a királynéi koronázásokról, illetve a koronázások résztvevőiről is. Azért is nagyon fontos ezek tárgyalása, mert a kötet ezen része jórészt a Szent Korona Kutatócsoport eredményeit mutatja be, összegezve a témában megjelent 20 kötetet, illetve több száz tanulmányt, ami a kutatócsoport fennállása óta született meg. Azért is fontos ez a rész, mert európai kontextusba helyezi a magyar ceremóniákat, ugyanakkor

kiemeli annak különbségeket azoktól, mint például azt, hogy az első koronázóváros, Székesfehérvár esetében a hegy nem játszik olyan jelentős szerepet, mint a korabeli szomszédos államok – például a Gniezno-domb Lengyelországban, vagy a Ríp-hegy Csehországban – koronázóvárosaiban (47. o.).

A harmadik nagy egységet a Szent Korona, illetve az egyéb koronázási ékszerek bemutatása, valamint történetük tárgyalása teszi ki. Természetesen a legnagyobb figyelmet a Szent Korona kapta. A Korona külső bemutatását követően részletes leírást kapunk a két részének, a latin és a görög koronának történetéről. A szerzők nem foglalnak konkrétan állást a Korona elkészültével, illetve egygyé alakításával kapcsolatban, de a tudományos álláspontokon túlmenően helyet adnak azoknak az elméleteknek is, amik Magyarországon népszerűek, azonban kevésbé megalapozottak tudományosan. Ezeket az elméleteket érdekességgépp fogalmazzák meg, s bár külön-külön nem cáfolják azokat, a Korona történetének – mai ismereteink szerinti – ismertetésével ezt gyakorlatilag megteszik. Külön említésre méltó eredmény a Korona tetején lévő kereszt elhajlásának oka, amit Pálffy Géza tisztázott több egybehangzó forrás megtalálásával. A továbbiakban a kötet részletezi a magyar Szent Korona által „megélt” XIX–XX. századi eseményeket, például a Korona 1849-es eladását, majd 1853-as megtalálását. Részletesen leírja az archeológiai kutatásokat, melyek ekkoriban alakultak ki hazánkban, kiemelten foglalkozva Ipolyi Arnold püspök és Czobor Béla munkásságával. A két világháború között nemcsak magyar, hanem német tudósok is megvizsgálták a Koronát, ami egyrészt Külön alegységet szentel a könyv a Korona 1945–1978 közötti amerikai tartózkodásáról. A II. világháborúban a szovjetek elől kimenekített Korona az Amerikai Egyesült Államokba került, ahol Fort Knoxban őrizték. A szocialista időszak egyik legfontosabb külpolitikai mozzanata volt a Szent Korona hazahozatala, ennek részletes tárgyalását olvashatjuk a könyvben (186–190. o.).

A jogar, az országalma, illetve a lándzsa történetébe is betekintést nyerhettünk. A kötet áttekinti azok funkcióját, hatalmi reprezentációját, példának okán a jogar az ítékezés, az igazság attribútuma; a

Szent Korona az Istentől kapott hatalmat szimbolizálja; az országalma az ország egységét jelképezi, mely felett az uralkodó hatalommal bír. Szóba kerülnek még a kardok, a palást, a különböző koronázási öltözékek (például kesztyűk, szandálok, cipők), serlegek, keresztek (például az apostoli kereszt), érmék („zsetonok”, medálok), lobogók és pálcák (a kancellár által használt eszköz, amivel irányította a ceremóniát) is. Habár ezekről kevés információ maradt meg a köztudatban, szerepük, illetve értékük kiemelendő. Itt kiemelném például a palástot, amit forrásként is használni lehet [például I. (Szent) István arcképét is ábrázolja, 144. o.], vagy a lobogókat, amik szintén fontos szerepet játszottak a koronázáson (minden egyes tartomány zászlaját, melynek címét az uralkodó a koronázáskor felvette, zászlótartók vonultatták fel, ezzel is szimbolizálva a leendő király fölölttük való hatalmát), főleg a Habsburg-korban, ahonnan az első teljes leírás fennmaradt. Ennek kapcsán kiemelkedő eredmény a legkorábbi ismert lobogó felfedezése, amit szintén e kötet egyik szerzője, Pálffy Géza talált meg az Esterházyak magángyűjteményében (a horvát zászlóval együtt, ami a Horvát Királyságot szimbolizálja, tekintve, hogy 1095 óta perszonálunió áll fenn a két ország között). Szintén neki köszönhetjük még a koronázásokon használt lábbeliket, amik korábban ismeretlenül feküdtek a Nemzeti Múzeum raktárában, amíg Pálffy Géza fel nem fedezte és be nem azonosította őket. Jó minőségű, gyakorta még közöletlen képek teszik szemléletessé a fejezetet.

Említésre érdemes még a könyv végén lévő bibliográfia, kronológia és névmutató is. Maga a bibliográfia mérete is mutatja, mekkora adatmennyiség állt rendelkezésre a közép- és kora újkori forrásoktól kezdve egészen a 2000-es években megjelenő szakmunkákig, illetve, hogy mennyit tett hozzá a Szent Korona Kutatócsoport, ami a bő 180 tételű irodalomjegyzékből tekintélyes számú saját publikációval járult hozzá a koronázások, illetve a jelvények történetének kutatásához. A kronológia szintén részletes, tételesen bemutatja a koronázásokat, illetve a korona történetét, felvázolja annak külföldi útjait, például a II. József uralkodása alatti, illetve az 1945–1978 közötti amerikai tartózkodását.

A kötet összefoglalja a XXI. századi magyar történelemkutatás egyik legfontosabb témájának, a magyar Szent Korona (illetve a koronázások) történetének eredményeit. Habár – ahogy fentebb említésre került – a kötet elsősorban szélesebb közönséget szólít meg, a kutatócsoport eredményeinek összegzésével jó kiindulópontot jelenthet szakmabelieknek is. A könyv az 1990-es éveket követő első olyan munka, ami bemutatja a koronázások, illetve a hatalmi jelvények történetén keresztül a magyar történelmet a honfoglalástól a XX. századig, valamint összegzi a rendszerváltás óta elért kutatási eredményeket. A kötet könnyen olvasható stílusa gördülékeny.

Összességében a kevés, elhanyagolható tévedéseivel/elírásaival együtt is egy tartalmas, érdekes, ugyanakkor kellőképpen tudományos szemléletmódot bemutató kötetről van szó. Az első fejezetben olvasható részhez – ami a primogenitura, a senioratus és a királyválasztás küzdelmein keresztül mutatja be a Magyar Királyság történetét – hasonlóan korábban nem olvastam. Ez egy egészen más kontextusban mutatja meg a magyar történelem sajátosságait. A könyv fő részét képző koronázások, illetve koronázási jelvények tárgyalása nagyon részletes, kiemelkedő munka, ami egyszerre képes elkápráztatni az olvasót, illetve tájékoztatni a magyar történelem ezen részéről, valamint a legújabb kutatási eredményekről. A kötet bemutatja a magyar Szent Korona Habsburg-kori történetét, jogi megközelítését – például a *Tripartitumba* foglaltak szerint az ország rendjei a „Szent Korona tagjai”, ami megalapozza a Szent Korona-tant –, illetve a Habsburgok számára fontos hatalmi reprezentációját. Nagy előnye, hogy a kötet végén lévő bibliográfia nagyon jó kiindulópontja lehet azoknak a történészeknek, akik ehhez a témához valamilyen szinten kapcsolódó kutatást folytatnak.

Bak János – Pálffy Géza: *Crown and Coronation in Hungary 1000–1916 A.D.* (Korona és koronázás Magyarországon 1000–1916) Hungarian National Museum, Budapest. 2020. 263 o. ISBN 997-963-416-219-3

Varga Imre Solt